

Лугова Вікторія Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної економіки,
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця

Сотнікова Юлія Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної економіки,
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця

Луговий Владислав Петрович,
студент, Харківський національний
економічний університет ім. С. Кузнеця

Сотніков Валерій Віталійович,
студент, Харківський національний
економічний університет ім. С. Кузнеця

Luhova Viktoriia, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Department of Social Economy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of
Economics,

<https://orcid.org/0000-0001-9584-2259>

Sotnikova Yuliia, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Department of Social
Economy, Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,

<https://orcid.org/0000-0001-9058-7746>

Luhovyi Vladyslav, Student, Simon Kuznets
Kharkiv National University of Economics,
<https://orcid.org/0009-0000-7147-5570>

Sotnikov Valerii, Student, Simon Kuznets Kharkiv
National University of Economics,
<https://orcid.org/0009-0002-4314-2669>

СТАН МІГРАЦІЇ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ THE MIGRATION STATE OF THE WORKING POPULATION IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF WAR

Лугова В. М., Сотнікова Ю. В., Луговий В. П.,
Сотніков В. В. Стан міграції працездатного
населення в Україні в умовах війни.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 99 – 106.

Luhova V., Sotnikova Y., Luhovyi V., Sotnikov V.
The migration state of the working population
in Ukraine during the conditions of war.
*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2023. Volume 8. № 4, pp. 99 – 106.

Метою статті є дослідження сучасних особливостей міграції працездатного населення в Україні, які обумовлені війною та кризовими явищами в економіці. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі основні завдання: досліджено теоретичні аспекти трудової міграції; окреслено та проаналізовано стан міграції працездатної частини населення в Україні в сучасних кризових умовах. Досліджено підходи до розуміння сутності дефініції «міграція населення», виокремлення та групування чинників, які впливають на процеси міграції, а також аналіз процесів міграції працездатного населення в Україні, спричинених воєнної агресією російської федерації. У роботі визначено основні сутнісні ознаки міграції населення, а саме об'єктивність, системність, добровільність або вимушеність (залежно від чинників, що її провокують), спрямованість на реалізацію інтересів особистості. Визначені та згруповані в класифікаційні групи чинники, які провокують міграційні процеси, а саме політичні (політична ситуація, воєнний стан), економічні (життєвий рівень і матеріальні можливості населення, рівень зайнятості та безробіття), соціальні (соціальний статус особистості, якість життя, можливість самореалізації), культурні (стиль життя, мотиваційні та ціннісні орієнтації, стереотипи) та екологічні (сприятливі чи несприятливі природні умови, екологічні катастрофи). Доведено, що міграційні процеси в Україні, які до 2022 р. були викликані передусім економічними причинами, прагненням українців покращити свій фінансовий стан, суттєво посилилися після повномасштабного вторгнення росії а головною причиною еміграції стала потреба безпеки. Проведено аналіз стану міграції населення в Україні в умовах війни, за результатами якого зроблено такі висновки: нерівномірність розподілу біженців за країнами-реципієнтами (позиції лідера в країнах Європи займають Польща та Німеччина); за статеві-віковою структурою більшість українських біженців – це жінки працездатного віку з вищою освітою (47%; більшість віком 35-64 років) та їхні діти; збільшення питомої ваги чоловіків 2023 р., порівняно з 2022 р. Доведено, що збільшення терміну перебування за кордоном підсилює небезпеку суттєвої втрати робочої сили, що потребує вже зараз рішучих заходів щодо повернення українських біженців.

Ключові слова: міграція, працездатне населення, країна-реципієнт, вимушена міграція, чинники міграції.

The article aims to study the modern features of the migration of the working population in Ukraine, which are caused by the war and crisis phenomena in the economy. The following main tasks were solved to achieve the goal: the theoretical aspects of labor migration were investigated; the state of migration of the able-bodied part of the population in Ukraine in modern crisis conditions was outlined and analyzed. Approaches to understanding the essence of the definition of "migration of the population", the identification and grouping of factors that influence the processes of migration, as well as the analysis of the processes of migration of the working population in Ukraine caused by the military aggression of the Russian Federation, were studied. The work defines the main essential features of population migration, namely objectivity, systematicity, voluntariness, or compulsion (depending on the factors that provoke it) and focuses on realizing individual interests. The factors that provoke migration processes are identified and grouped into classification groups, namely political (political situation, martial law), economic (living

© Лугова Вікторія Миколаївна, Сотнікова Юлія Володимирівна, Луговий Владислав Петрович,
Сотніков Валерій Віталійович, 2023

standard and material capabilities of the population, level of employment and unemployment), social (social status of the individual, quality of life, possibility of self-realization), cultural (lifestyle, motivational and value orientations, stereotypes) and environmental (favorable or unfavorable natural conditions, environmental disasters). It has been proven that migration processes in Ukraine, which until 2022 were caused primarily by economic reasons, the desire of Ukrainians to improve their financial situation significantly increased after the full-scale invasion of Russia, and the main reason for emigration was the need for security. An analysis of the state of population migration in Ukraine during the war was carried out, as a result of which the following conclusions were drawn: uneven distribution of refugees by recipient countries (the leading positions in European countries are occupied by Poland and Germany); by sex and age structure, the majority of Ukrainian refugees are women of working age with higher education (47%; most aged 35-64) and their children; an increase in the specific weight of men in 2023, compared to 2022. It has been proven that an increase in the period of stay abroad increases the danger of a significant loss of the workforce, which requires decisive measures for the return of Ukrainian refugees.

Key words: migration, working population, recipient country, forced migration, factors of migration.

Вступ

Міграція населення є результатом глобалізаційних процесів і має об'єктивний характер. Нині і надалі, імовірно, не буде способів призупинення активності міграційних процесів, принаймні демократично. Враховуючи сучасні тенденції світового розвитку господарства, появу нових технологій виробництва, цифровізацію економіки, розширення світових транснаціональних корпорацій, спрощення процедур перетину кордонів (а для українців – це отримання статусу країни-члена ЄС), перебезування значної частини виробництв в інші країни, активне й мобільне населення впродовж свого життя змінюватиме своє місце проживання не в одній країні, а, імовірно, у кількох, де є найкомфортніші умови проживання.

Вишальну роль у таких міграціях відіграють, по-перше, зайнятість населення та якість його проживання, а країни, що характеризуються саме такими умовами, залюбки приймуть іммігрантів, оскільки для більшості з них є характерною депопуляція населення. Економічні чинники є головною складовою міграцій у світі, оскільки мігрують люди з метою отримання більших заробітків. Проте достатньо масштабними нині є міграції, породжені війнами, збройними конфліктами, екологічними та техногенними катастрофами. Після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р. Україну, за підрахунками численних соціологічних досліджень, покинуло близько 7 млн осіб. Більшість людей, які виїхали, – жінки працездатного віку. Характерною особливістю сучасного соціально-економічного розвитку України є щорічна втрата працесурсного потенціалу, а саме міграція в інші країни, де високі стабільні заробітки та якість життя населення, війна ж підсилила в рази цю тенденцію, що свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз досліджень, присвячених вивченню різних аспектів міграційних процесів і видів міграцій, свідчить про те, що однією з найбільш актуальних проблем для багатьох країн сьогодні є міграція працездатного населення, особливо зовнішня трудова міграція. Усе більше дослідників звертають увагу на те, що зовнішні трудові міграції відіграють негативну роль у економіці країн-донорів, до яких належить і Україна. Зокрема, серед них праці О. Малиновської, яка проаналізувала чинники та наслідки міжнародної міграції, її значення для розвитку та безпеки [1]; В. Лугової, А. Гуторова, Ю. Ярмоленка, Т. Іващенко, О. Гуторова, Ю. Бакун, які дослідили тенденції та особливості впливу зовнішньої трудової міграції на ефективність функціонування ринку праці в Україні та визначили напрями вдосконалення регулювання міграційних процесів з метою збереження трудового потенціалу країни [2]; С. Тіщенкої та І. Тіщенкої, які дослідили проблемні аспекти правового захисту держави від наслідків нелегальної трудової міграції, а також проаналізували ризики від масової трудової міграції [3].

У багатьох роботах першочергова увага приділяється аналізу чинників, які впливають на прийняття рішень щодо трудової міграції та обґрунтовується застосування різноманітних механізмів для регулювання міграційних потоків. Серед останніх публікацій, присвячених цим питанням, слід відзначити роботи О. Іванісова, який досліджував закономірності, проблеми міграції населення та шляхи їх вирішення [4]; О. Сидорчук, яка дослідила чинники, що впливають на міграційні тенденції в Україні та рівень соціальної та економічної безпеки в державі [5]; О. Швеця, який обґрунтував основні причини інтенсифікації міграційних процесів у світовому господарстві та дослідив основні мотиви виїзду громадян за кордон з метою працевлаштування [6]; І. Майданік, яка суттєву увагу приділяла формуванню міграційної готовності: мотивам і процесу прийняття рішення про закордонне працевлаштування [7]; К. Ніколаєць, Т. Ожелевської, які розглядали матеріальні чинники зовнішньої трудової міграції [8].

Зарубіжні дослідники також не оминають проблему міграції. Зокрема, Ф. Кастелі у своїй статті розглядає макро-, мезо- і мікрофактори, які діють разом під час прийняття рішення щодо міграції [9]. Н. Уільямс, А. Ефендік вивчають особливості міграцій у постконфліктних економіках на прикладі Боснії та Герцеговини та вивчають рівень довіри до соціальних інституцій внутрішніх і зовнішніх мігрантів [10]. Р. Хаусман і Л. Неделькоска досліджують важливу

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023 рік. Том 8. № 4.

проблему зворотної міграції та її вплив на економіку країни повернення [11]. Вивчення досвіду країн, які вже пережили як масову еміграцію, так і масове повернення трудових мігрантів буде дуже корисним для українських науковців і практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, які присвячені трудовій міграції, вивченню чинників і механізмів її регуляції, підтверджує високу актуальність, а також прикладну затребуваність продовження досліджень цього соціально-економічного явища.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження сучасних особливостей міграції працездатного населення в Україні, які обумовлені війною та кризовими явищами в економіці.

Методологія і методи. У роботі використано методи узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу – для розуміння сутності явища міграції працездатного населення, дослідження чинників трудової міграції; графічний метод – для унаочнення даних і схематичного подання основних положень дослідження. Теоретичною основою роботи є фундаментальні положення теорії управління міграційними процесами, зокрема такі:

- трудова міграція пов'язана з процесами глобалізаційного розвитку, тобто соціально-економічна нерівність, що існує між країнами, призводить до виникнення міграції населення;
- на трудову міграцію впливає значна кількість чинників різноманітного змісту: економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні;
- міграція перетворюється на важливий чинник економічного розвитку країн призначення, у яких спостерігається дефіцит працівників, старіння населення тощо, водночас відтік населення гальмує економічний розвиток країн походження через «відплив мізків» і «робочих рук».

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз сучасної літератури дозволяє дійти висновку про те, що існують певні дискусійні положення як щодо назви процесу переміщення людей з метою працевлаштування – «трудова міграція», «міграція трудових ресурсів», «міграція робочої сили», так і визначення як суб'єктів трудової міграції «людей», «осіб», «індивідів», «громадян», «населення», «економічно активне населення», «працездатне населення» тощо.

Наукові підходи до визначення їхньої сутності наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Визначення сутності поняття «міграція»

Автор / джерело	Поняття	Сутність
О. Іванісов [4]	Міграція робочої сили	Це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу з метою пошуку роботи, нових сфер застосування своїх здібностей і кращих умов життя
М. Романюк [12]	Трудова міграція	Рух, переселення та переміщення на постійній або тимчасовій основі носіїв робочої сили та працересурсного потенціалу в регіональному, національному та міждержавоміграційному просторі з метою забезпечення відповідного економічного циклу відтворення та власних потреб трудових мігрантів
Н. Рощина, Л. Борданова [13]	Міграція робочої сили	Це процес переміщення трудових ресурсів між країнами з метою працевлаштування з більш вигідними умовами праці
Л. Хомутенко [14]	Трудова міграція	Це процес переміщення трудових ресурсів з метою працевлаштування на вигідніших умовах, які визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на ринку робочої сили, ніж в країні або регіоні постійного проживання мігранта
Н. Федорова, О. Мельник [15]	Міграція трудових ресурсів	Просторове переміщення працездатного населення, викликане змінами в розвитку і розміщенні виробництва, умовах існування робочої сили між країнами, районами, населеними пунктами різних типів незалежно від характеру і цілей переміщення
Б. Юськів [16]	Міграція робочої сили	Переміщення працездатного населення, зумовлене причинами економічного характеру

Аналіз наукових підходів до визначення поняття «міграція» дозволяє виявити такі його сутнісні ознаки, на які вказують окремі дослідники:

- 1) це об'єктивний, системний соціально-демографічний чи соціально-економічний процес [17];
- 2) це добровільне, постійне або тимчасове, сезонне, легальне чи нелегальне переміщення [18];
- 3) це переміщення працездатного населення, трудових ресурсів, робочої сили, працересурсного потенціалу [16];
- 4) цей процес пов'язаний з реалізацією відповідних інтересів: більш високий заробіток, підвищення рівня життя; працевлаштування, більш вигідне використання власної робочої сили, продаж власної праці; зміна місця роботи тощо [19];
- 5) на цей процес впливають чинники різноманітного змісту, зокрема економічного характеру: норми міграційної поведінки; статусні характеристики різних прошарків населення; рівень розвитку соціально-економічних відносин у районах прибуття й вибуття мігрантів [20].

Автори пропонують значний перелік причин міграцій загалом і трудових міграцій зокрема, серед них виокремлюють такі: соціально-економічні; екологічні; політичні; сімейно-побутові; релігійні; етнонаціональні [21].

Аналіз наукових публікацій вітчизняних учених, присвячених проблемам міграції населення [21], дозволяє всі фактори притягання та виштовхування умовно розподілити на п'ять груп: економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні (рис. 1).

Міграція населення з території України після 24 лютого 2022 р. є сьогодні найяскравішим прикладом масової вимушеної міграції населення з політичних, економічних і соціальних причин. У лютому 2022 р. російська федерація розпочала широкомасштабну війну проти України, відбулася окупація частини територій України. Велика кількість населення центральних, східних і південних регіонів України набули статусу ВПО або біженців, якщо виїхали закордон.

Рис. 1. Чинники впливу на міграцію населення

Понад 10 млн українців (це 25% населення) покинули свої домівки, зокрема 7,4 млн є індивідуальними біженцями з України, зафіксованими по всій Європі [22]. З одного боку, це збільшення навантаження на економічну систему європейських країн та їхнє соціальне забезпечення. З другого боку, це поповнення ринку праці європейських країн і втрата ринку праці України. Внутрішні ж мігранти, навіть полишаючи свої домівки та переміщаючись у інші регіони України, усе ж лишаються на вітчизняному ринку праці, працевлаштовуються та сплачують податки у нашій країні.

Проведемо більш детальний аналіз міграції населення з України. Станом на середину 2023 р., 75% від загальної кількості українських мігрантів/біженців проживає у євросоні, особливо багато їх в Італії (30%), Німеччині (18%) та Іспанії (13%). Крім того, 2022 р. країни євросони продемонстрували здатність приймати значну кількість біженців, на них припадає 86% усіх запитів щодо надання притулку в першій інстанції, поданих громадянами країн, які не входять до ЄС [23].

На рис. 2 представлений розподіл українських біженців за країнами-реципієнтами. Так, у Німеччині перебуває близько 1,1 млн українців, у Польщі – 990000. Далі йдуть Чехія (340 000), Іспанія (178000), Італія (158000) та Болгарія (157000). За межами Європи найбільше українців прийняли США та Канада: у США близько 280000, у Канаді – близько 234500 [23].

Польща є найбільш привабливою для вимушених мігрантів з України, оскільки є сусідньою країною зі схожим менталітетом і мовою, розвинутою транспортною мережею, що зв'язує Україну та Польщу. Ще до повномасштабної війни росії проти України в Польщі

працювала та проживала значна група українців, яку можна було оцінити приблизно в 1,35 млн (на основі даних Центрального статистичного управління); ця група складалась здебільшого з чоловіків, які були економічно активними (понад 95% від загальної кількості) [24].

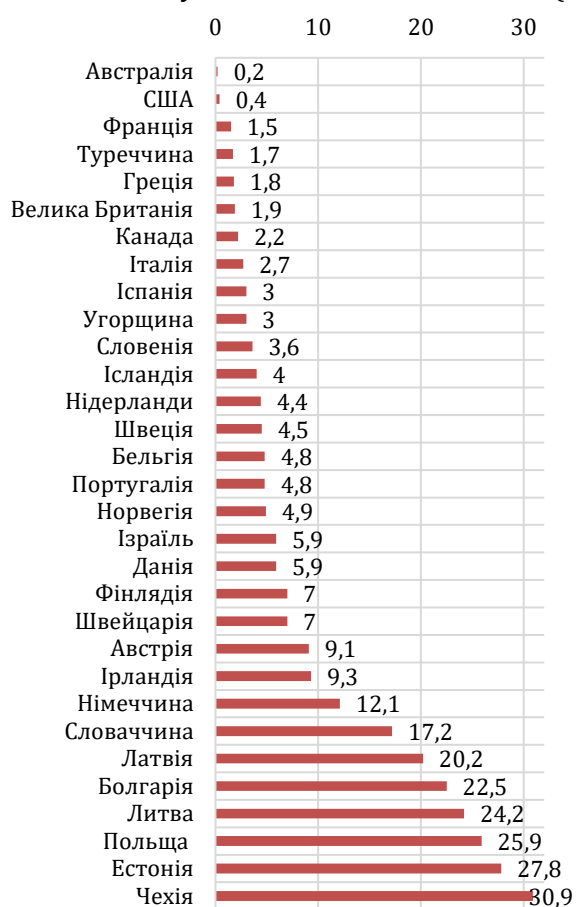

Рис. 2. Кількість українських біженців на тисячу мешканців у країнах ОЕСР, %

Якщо аналізувати демографічну та вікову структуру українських біженців, то можна зробити висновок, що більшість українських біженців – жінки працездатного віку з вищою освітою (47%; більшість віком 35-64 років) та їхні діти [23]. Діти становили 35,3%, а частка дорослих чоловіків у загальній кількості бенефіціарів тимчасового захисту дорівнювала всього 18%. Частки хлопчиків і дівчаток віком до 14 років та від 14 до 17 років були однаковими.

За станом на вересень 2023 р. на перше місце за кількістю українських переселенців вийшла Німеччина, обігнавши Польщу (рис. 3, рис. 4). Характерною особливістю хвилі українських біженців є значна частка серед них неповнолітніх. За розрахунками, вона становить 28-44%. Це створює додатковий тиск на бюджети держав, оскільки їм необхідно здійснювати додаткові видатки на освіту українців та їхню адаптацію (рис. 5 і рис. 6).

Великою загрозою для українського ринку праці є те, що значна кількість дітей, які виїхали за кордон та почали там навчатися, можуть не повернутися, адже діти, на відміну від дорослих, більш швидко вивчають мову та адаптуються до нового середовища. Якщо аналізувати статеві-вікову структуру українських біженців у динаміці, можна наочно побачити на рис. 6, що чисельність чоловіків у структурі 2023 р. є більшою, порівняно з 2022 р.

Рис. 3. Зміна розподілу українських біженців за країнами перебування 2022-2023 рр., %

На жаль, сьогодні можна побачити кілька ознак, які свідчать, що стійкість країн, які приймають українських переміщених осіб, слабшає. Уже зараз деякі з них повідомляють про проблеми з розміщенням. Збільшення витрат у зв'язку з російсько-українською війною позначається на бюджетах європейських країн, змушуючи їх зменшувати розмір допомоги, що виділяється мігрантам. Через обмеження бюджетів країни Східної Європи скорочують фінансування програм допомоги українським біженцям. Зокрема, до таких заходів уже довелося вдатися

Польщі, Чехії та Словаччині. Зокрема, скоротять витрати за екстрене житло, скасують «солідарні внески» для господарів житла, які прийняли українців. Це також пов'язано з тим, що значна чисельність українських біженців працевлаштувались і необхідність у підтримці знизилась [23].

Рис. 4. Кількість громадян України, які отримали тимчасовий захист у ЄС, за станом на липень 2023 р.

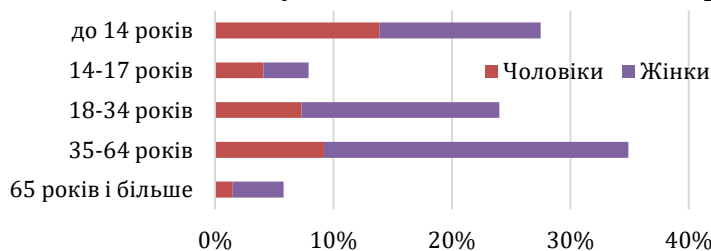

Рис. 5. Структура отримувачів тимчасового захисту за віком і статтю, за станом на березень 2023 р., % [23]

щоб зібрати деякі речі, побачити свою родину або евакуювати близьких. Згідно з опитуванням тих, хто повертається в Україну, проведеним Управління Верховного комісара ООН у справах біженців 327 квітня 2022 р., найбільше респондентів повертаються до Львівської області, Києва та Київської, Одеської та Івано-Франківської областей [25].

Перед Україною стоїть складне завдання відновлення і посилення людського капіталу у повоєнний період. Війна знищила тисячі виробничих потужностей і мільйони робочих місць, частина з яких вже не відновиться ніколи. Та й вимоги конкурентоспроможності вимагатимуть не простої відбудови (старих виробничих потужностей, стандартів і технологій), а формування працівників нової якості, які зможуть результативно працювати в нових інформаційних і технологічних середовищах. Це вимагатиме значного наповнення вітчизняного економічного середовища достатніх трудових ресурсів.

Вкажемо, що визначальні складові соціально-економічного середовища – економічне зростання, добробут, гідна, добре оплачувана робота, збалансований розвиток регіонів – взаємопов'язані, що потребує системних і комплексних заходів і дій, завдяки яким підтримується належний рівень добробуту і повна зайнятість, зменшуються внутрішні міграційні процеси, мінімізуються процеси відтоку робочої сили та утікання людського капіталу. Звичайно, повернення до України хоча б частини працездатних переселенців з майже 10 млн мало б позитивний вплив як на економічну динаміку, так і наповнення державних фінансів.

Тут виникає питання мотивації тих людей, які виїхали в країни Європи, побачили гідний рівень життя, водили дітей у школи у Великобританії, Німеччині, Польщі, Франції. Особливо в

Висновки та перспективи подальших розвідок

Безумовно, міграційна криза, яка виникла внаслідок війни в Україні, ставить гостро питання вирішення проблеми повернення українських біженців додому для повоєнної відбудови України. За станом на кінець травня 2022 р. дані про людей, які повернулися в Україну, є приблизними: важко оцінити, скільки людей повернулося або повернеться на тривалий термін. Водночас реалістичне оцінювання тих, хто повернувся або планує повернутися, є важливою для розроблення політики та заходів щодо відновлення інфраструктури та соціально-економічного розвитку [25]. Складність оцінювання кількості тих, хто частково повернувся, полягає в тому, що не всі, хто в'їжджає в Україну, планують залишатися в країні надовго. Причини повернення містять уявлення про безпекову ситуацію; возз'єднання родини; труднощі з пошуком житла або роботи; тимчасове повернення,

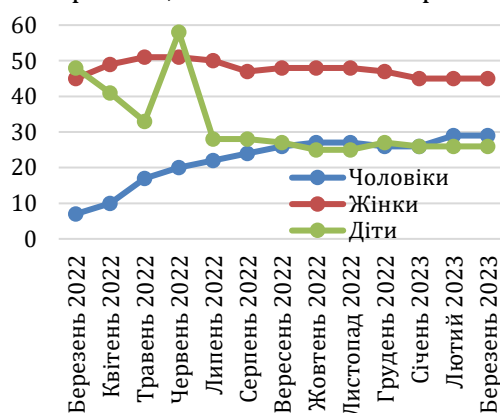

Рис. 6. Динаміка отримувачів тимчасового захисту (чоловіки, жінки, діти), % [23]

контексті того, що уряди країн, які приймали біженців, зрозуміли, що більшість біженців з України мають вищу освіту, які працювали в таких конкурентних галузях, як освіта, медицина, бізнес, такі люди набагато краще соціалізуються та інтегруються у європейське співтовариство, вони значною мірою вирішують проблему демографічної кризи в країнах старої Європи. Більшість жінок виїхали з дітьми – золотим генофондом нашої країни. Тому завданням України та місцевих органів самоврядування є створення таких умов, щоб молоді жінки з дітьми захотіли повернутися в Україну, до своїх домівок.

Подальші дослідження авторів будуть спрямовані на розроблення соціальних проєктів щодо регуляції міграційних процесів, стимулювання українців до повернення в Україну та їхнього працевлаштування.

Література

1. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.
2. Luhova V. Hutorov A. Yarmolenko J. Ivashchenko T. Gutorov O., Bakun Y. External labor migration and its consequences for the labor market of Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2021. № 5(40). P. 514-523.
3. Тіщенко С.О. Тіщенко І.О. Міграція населення в сучасному світі: наслідки, чинники впливу, правовий контекст. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 50-54.
4. Іванісов О.В. Міграція населення: закономірності, проблеми та шляхи їх вирішення. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія і практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 бер. 2020 р., м. Харків-м. Торунь. Харків. 2020. С. 167-169.
5. Сидорчук О.Г. Міграційні тенденції в Україні: безпековий аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Випуск 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2019_1_8.
6. Швець О.В. Теоретико-методологічні засади розвитку міжнародної трудової міграції: соціально-економічний контекст. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 32-42.
7. Майданік І.П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2020. 255 с.
8. Ніколаєць К.М., Ожелевська Т.С. Матеріальні чинники зовнішньої трудової міграції. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 37-43.
9. Castelli F. Drivers of migration: why do people move?. *Journal of Travel Medicine*. 2018. Vol. 25. Issue 1.
10. Williams N., Efendic A. Internal displacement and external migration in a post-conflict economy: Perceptions of institutions among migrant entrepreneurs. *J Int Entrep*. 2019. №17. P. 558-585.
11. Hausmann R., Nedelkoska L. Welcome home in a crisis: Effects of return migration on the non-migrants' wages and employment. *European Economic Review, Elsevier*. 2018. Vol. 101(C). P.01-132.
12. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 99-111.
13. Рощина Н.В., Борданова Л.С. Особливості міграційних процесів у сучасних економічних умовах. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 32-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_1_9.
14. Хомутенко Л.І., Гребенюк А.П. Міграційні тенденції в Україні: особливості української трудової міграції. *Інфраструктура ринку*. 2016. Випуск 2. С. 35-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2016_2_8.
15. Федорова Н.Є., Мельник О.В. Зовнішня трудова еміграція з України: причини, масштаби, наслідки. *Modern Economics*. 2020. № 21(2020). С. 224-229. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-35](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-35).
16. Юськів Б.М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія. Рівне: видавець О. М. Зень, 2009. 476 с.
17. Шушпанов П.Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.07 "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика". Київ, 2009. 20 с.
18. Дробко Е.В. Удосконалення механізмів державного управління у сфері зовнішньої трудової міграції громадян України: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Львів, 2011. 23 с.
19. Звірід Н.В. Статистична оцінка інтенсивності міграції робочої сили (на прикладі Західного регіону України): автореф. дис. ... к.ю.н.: спец. 08.00.10 "Статистика". Київ, 2011. 20 с.
20. Шушпанов П.Г. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.07 "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика". Київ, 2009. 20 с.
21. Слюсаревський М.М. Психологія міграції. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.
22. Ukraine refugee situation. URL: <https://cutt.ly/10qCAks>.
23. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>.
24. Semiv S., Berezivskiy Y., Baranyak I. Priorities and tools of regulation of external migration in the Carpathian region of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2021. № 7 (2). P. 160-181.
25. Forced migration and war in Ukraine. URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/forced-migration-and-war-in-ukraine-march-24-june-10-2022/>.

References

1. Malynovs'ka, O.A. (2018). *Mihratsijna polityka: hlobal'nyj kontekst ta ukrains'ki realii*. [Migration policy: global context and Ukrainian realities]. NISD. Kyiv. Ukraine.
2. Luhova, V. Hutorov, A. Yarmolenko, J. Ivashchenko, T. Gutorov, O., Bakun, Y. (2021). «External labor migration and its consequences for the labor market of Ukraine». *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. № 5(40). pp. 514-523.

3. Tischenkova, S.O. Tischenkova, I.O. (2020). «Population migration in the modern world: consequences, influencing factors, legal context». *Naukovyj visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2 (105). pp. 50-54.
4. Ivanisov, O.V. (2020). «Population migration: regularities, problems and ways to solve them». *Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia i praktyka*. [Mihratsiia naseleennia: zakonornosti, problemy ta shliakhy ikh vyrishennia]. materials of the international science and practice Conf., March 3-4. 2020, Kharkiv-Torun. Kharkiv. pp. 167-169.
5. Sydoruk, O.H. (2019). «Migration trends in Ukraine: security aspect». *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka*. Issue 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2019_1_8.
6. Shvets', O.V. (2020). «Theoretical and methodological foundations of the development of international labor migration: socio-economic context». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. Vol. 5. № 4. pp. 32-42.
7. Majdanik, I.P. (2020). *Temporal'ni kharakterystyky zovnishn'oi trudovoi mihratsii v Ukraini*. [Temporal characteristics of external labor migration in Ukraine]. Instytut demografii ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
8. Nikolaiets', K.M., Ozhelevs'ka, T.S. (2022). «Material factors of external labor migration». *Ekonomika ta derzhava*. № 5. pp. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.5.37>.
9. Castelli, F. (2018). Drivers of migration: why do people move?. *Journal of Travel Medicine*. Vol. 25. Issue 1. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/jtm/tay040>
10. Williams, N., Efendic, A. (2019). «Internal displacement and external migration in a post-conflict economy: Perceptions of institutions among migrant entrepreneurs. *J Int Entrep*. №17. pp. 558-585. DOI: <https://doi.org/https://10.1007/s10843-019-00244-5>.
11. Hausmann, R., Nedelkoska, L. (2018). Welcome home in a crisis: Effects of return migration on the non-migrants' wages and employment. *European Economic Review, Elsevier*. Vol. 101(C). pp. 01-132.
12. Romaniuk, M.D. (2015). «Migratory threats to the national security of Ukraine: modern challenges, problems of overcoming». *Demografiia ta sotsial'na ekonomika*. № 3 (25). pp. 99-111.
13. Roschyna, N.V., Bordanova, L.S. (2017). «Peculiarities of migration processes in modern economic conditions». *Ekonomika ta derzhava*. № 1. pp. 32-36. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_1_9.
14. Khomutenko, L.I., Hrebenuk, A.P. (2016). «Migration trends in Ukraine: peculiarities of Ukrainian labor migration». *Infrastruktura rynku*. Issue 2. pp. 35-39. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2016_2_8.
15. Fedorova, N.Ye., Mel'nyk, O.V. (2020). «External labor emigration from Ukraine: causes, scope, consequences». *Modern Economics*. № 21(2020). pp. 224-229. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V21\(2020\)-35](https://doi.org/10.31521/modecon.V21(2020)-35).
16. Yus'kiv, B.M. (2009). *Hlobalizatsiia i trudova mihratsiia v Yevropi*. [Globalization and labor migration in Europe]. vydavets' O.M. Zen'. Rivne. Ukraine.
17. Shushpanov, P.H. (2009). *Zovnishnia trudova mihratsiia naseleennia rehionu: sotsial'no-demografichnyj aspekt (na materialakh Ternopil's'koi oblasti)*. [External labor migration of the population of the region: socio-demographic aspect (based on the materials of the Ternopil region)]. Abstract of Ph.D. Thesis. 08.00.07 "Demografiia, ekonomika pratsi, sotsial'na ekonomika i polityka". Kyiv. Ukraine.
18. Drobko, E.V. (2011). *Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia u sferi zovnishn'oi trudovoi mihratsii hromadian Ukrainy*. [Improvement of state management mechanisms in the sphere of external labor migration of citizens of Ukraine]. Abstract of Ph.D. Thesis. 25.00.02 "Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia". L'viv. Ukraine.
19. Zvirid, N.V. (2011). *Statystychna otsinka intensyvnosti mihratsii robochoi syly (na prykladi Zakhidnoho rehionu Ukrainy)*. [Statistical evaluation of the intensity of labor migration (on the example of the Western region of Ukraine)]. Abstract of Ph.D. Thesis. 08.00.10 "Statystyka". Kyiv. Ukraine.
20. Shushpanov, P.H. (2009). *Zovnishnia trudova mihratsiia naseleennia rehionu: sotsial'no-demografichnyj aspekt (na materialakh Ternopil's'koi oblasti)*. [External labor migration of the population of the region: socio-demographic aspect (based on the materials of the Ternopil region)]. Abstract of Ph.D. Thesis. 08.00.07 "Demografiia, ekonomika pratsi, sotsial'na ekonomika i polityka". Kyiv. Ukraine.
21. Sliusarevs'kyi, M.M. (2013). *Psykhohiia mihratsii*. [Psychology of migration]. TOV «Imeks LTD». Kirovohrad. Ukraine.
22. Ukraine refugee situation. Available at: <https://cutt.ly/10qCAks>.
23. Vplyv mihratsiinykh protsesiv na perebih poviennoho vidnovlennia Ukrainy, mihratsijnu polityku YeS ta krain Skhidnoho partnerstva. [The influence of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, the migration policy of the EU and the countries of the Eastern Partnership]. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>.
24. Semiv, S., Berezivskiy, Y., Baranyak, I. (2021). «Priorities and tools of regulation of external migration in the Carpathian region of Ukraine». *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. № 7 (2). pp. 160-181.
25. Forced migration and war in Ukraine. Available at: <https://cedos.org.ua/en/researches/forced-migration-and-war-in-ukraine-march-24-june-10-2022/>.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2023 р.